

*Мойсеєнко Н.Г.,
Сізова Л.В.
(Одеса)*

ФОРМУВАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ЯК ЗАСОБУ ОВОЛОДІННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЮ КОМПЕТЕНЦІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ МОВНО-КУЛЬТУРНОЇ СПІЛЬНОТИ

Анотація. Дана стаття наводить аналіз існуючих у сучасній методиці викладання іноземних мов культурологічних підходів для формування соціолінгвістичної компетентності і розглядає останню як засіб оволодіння соціально-культурною компетенцією тієї чи іншої мовної спільноти, автори також пропонують своє бачення шляхів соціально-культурної адаптації студентів-іноземців, що вивчають російську мову як іноземну, в російськомовному середовищі.

Ключові слова: російська мова, іноземні студенти, комунікативна компетенція, соціально-культурна компетенція.

На сучасному етапі розвитку світової спільноти у значній мірі підвищилась необхідність у комунікації представників різних мовних та національно-культурних громад. Для того, щоб їх спілкування було ефективним та адекватним, вони мають володіти відповідними навичками.

Перш за все, особистість має накопичити соціально-культурні знання у такій мірі, щоб бути спроможною почувати себе вільно при контакті з іншою соціально-культурною громадою. У зв'язку із цим постає необхідність формування особливої компетенції, яку ми пропонуємо віднести до соціально-культурної парадигми. На наш погляд, вона включає стереотипні знання у вигляді особливих ментальних конструкцій про особливості матеріально-духовного усвідомлення світу, про моделі його пізнання й інтерпретації, про способи колективного існування тієї чи іншої етнічної групи. Такі стереотипні знання формуються у етносів на базі досвіду існування, вони відображають соціальні особливості організації суспільства, що організують поведінку його індивідуумів. Оскільки мова є засобом накопичення, збереження та передачі такої колективної інформації, що складає соціально-культурної компетенції представника певної мовної спільноти, то здається доцільним розглядати комунікативну компетенцію як таку, що є віддзеркаленням соціально-культурної компетенції.

Соціально-культурна компетенція є психологічною базою комунікативної компетенції, останню ми визначаємо як систему знань та умінь, які забезпечують адекватне сприйняття лінгвістичного та екстралінгвістичного контекстів і породження відповідної мовної поведінкової реакції. Завданням сучасних викладачів іноземних мов, у тому числі і російської як іноземної, є формування комунікативної компетенції особистості, яке зробить її спроможною до іншомовного спілкування.

Дана стаття має своєю метою розглянути фактори, які забезпечують успішне оволодіння всіма складовими даної компетенції і визначити роль соціокультурної компетенції у формуванні психологічного соціально-культурного фрейму певної іншомовної спільноти, у нашому випадку — це представники російськомовної громади.

Актуальність нашого дослідження обумовлена відсутністю комплексного аналізу соціально-культурних аспектів комунікативної компетенції як когнітивних психологічних засад останньої.

До складових комунікативної компетенції можна віднести: лінгвістичну (мовну) компетенцію; соціолінгвістичну; прагматичну.

Перша вимагає досконалого оволодіння правилами вимови, орфографії, особливостями вживання мовних одиниць, урахуванням їх морфологічних та синтаксичних особливостей, розуміння семантики та прагматичних закономірностей вживання слів та словосполучень. Друга являє собою суму фонових знань, що відображають відомості краєзнавчого, культурно-етнографічного характеру та відповідних мовних одиниць, що позначають краєзнавчі на культурно-етнографічні реалії. Третя має своєю метою навчити правильній з точки зору логіки мислення та прагматики ситуації побудові висловлювання [5, 79].

Виходячи із зазначеного вище, можна констатувати необхідність організувати процес навчання іноземним мовам таким чином, щоб ті, хто навчаються оволоділи у необхідній мірі всіма складовими комунікативної компетенції.

Лінгвістична (мовна) компетенція є чи не найважливішою серед інших складових, бо саме вона робить людину спроможною сприймати і давати інформацію будь-якої спрямованості: повсякденної, ділової, країнознавчої тощо. Постає питання: як в умовах невеликої кількості годин (від 2 до 8 на тиждень) можна сформулювати такі усно-письмові навички у майбутнього фахівця, які зроблять його спроможним до вільного спілкування російською мовою. Перш за все, методики, які використовуються викладачем, мають включати елементи інтенсивного навчання та мають бути спрямовані на розвиток комунікативних умінь. Сюди можна віднести вправи і завдання по активізації словникового запасу та граматичних явищ:

1) складання своїх власних речень на базі запропонованих лексичних одиниць або граматичних конструкцій;

2) ділові та рольові ігри, завданням яких є вживання ситуацій, наближених до реальних, активних словника та граматики;

3) твори;

4) доповіді, які також мають включати активні лексико-граматичні явища.

Дані прийоми дадуть змогу водночас досягти декількох цілей:

– засвоєння граматичного та лексичного матеріалу;

– ознайомлення із соціолінгвістичними особливостями іноземної спільноти та умінь орієнтуватись в умовах іншомовного комунікативного акту;

– навчання уміню вирішувати прагматичні завдання під час спілкування із представником іншого мовно-культурного соціуму [1, 27; 4, 279; 5, 58].

Аналіз підходів до формування соціолінгвістичної компетенції студентів-іноземців, що вивчають російську мову як іноземну дає можливість сформулювати наступні положення.

Стосовно формування зазначеної компетенції у сучасній методиці викладання іноземних мов існує декілька підходів: 1) лінгвокраїнознавчий; 2) комунікативно-етнографічний; 3) соціокультурний [1-6].

На наш погляд, здається важливим проаналізувати кожний із них для того, щоб знайти оптимальні шляхи формування знань та навичок та психологічних рефлексів, які забезпечать основу коректного міжкультурного спілкування.

Предметом лінгвокраїнознавства є вивчення мови з метою виявлення в ній національно-культурної специфіки. Головним джерелом лінгвокраїнознавчої інформації було визнано лексичний склад мови. Основна увага у рамках даного підходу приділяється національно-культурній

семантиці слів, вивченню еквівалентних і безеквівалентних лексичних понять, фонової і термінологічної лексики, фразеологізмів і афоризмів, у яких, на думку лінгвокраїнознавців, схована національно-специфічна інформація [2, 27-29].

Заслугою даного методу стало уточнення взаємовідношення іноземної ті рідної мови тих, хто навчається, було розроблено методи запобігання мовної інтерференції, яка гальмує навчання. Основоположники лінгвокраїнознавства Є.М. Верещагін і В.Г. Костомаров визначили наступні, важливі для адекватного акту комунікації, поняття: а) акультурація (засвоєння людиною, що виросла в одній національній культурі, істотних фактів, норм і цінностей іншої національної культури), б) «особистість на рубежі культури» (людини, що володіє культурами А і Б), в) «міжкультурної комунікації» (адекватного взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур) [2, 59-60].

Комунікативно-етнографічний підхід до навчання іноземним мовам був запропонований та розроблений у сучасній зарубіжній методиці навчання іноземним мовам (М. Вугам, V. Esarte-Sarries, P. Doye). Даний метод розуміє навчання мови як навчання мови і культури водночас. При цьому зазначається, що феномен культури є явище, що розглядається не тільки в синхронії, але й у діахронії. Він включає «продукти культури» (філософію, мистецтво, літературу), стереотипи повсякденного життя і їхні прояви в різних субкультурах (пов'язаних з віком, професією, освітнім рівнем) поколінням, расою, статтю та ін.). На думку прихильників даної методичної школи, у процесі іншомовного спілкування важливу роль відіграють не лише реальні культурні події, але й їхнє віддзеркалення в суспільній свідомості, тому що воно може відрізнятись в різних культурах.

Прибічники даного методу дійшли висновку, що в процесі іншомовного спілкування особистість вступає в міжкультурне спілкування. Ця обставина диктує необхідність сформулювати у того, хто навчається, не просто іншомовно-комунікативної компетенції, а міжкультурної компетенції, що включає знання про всі компоненти культури своєї країни та аналогічні знання про культуру країни, мову якої він вивчає, умінь виявляти можливі «зони» непорозуміння або потенційних конфліктів, умінь інтерпретування іншомовної культури, бажання і готовність вступають в міжкультурний контакт. Акцент робиться на співставлення етнографічних аспектів досліджуваної іноземної мови і рідної культури студента, але не приймається до уваги «третя» культура, носії якої використовують досліджувану іноземну мову як засіб спілкування [6, 42].

У цьому аспекті більш перспективним є соціокультурний підхід. Метою соціокультурної освіти є формування поліфункціональної соціокультурної компетенції, що допомагає індивідові орієнтуватися в різних типах культур і цивілізацій та відповідних комунікативних норм спілкування, адекватно інтерпретувати явища і факти культури і використовувати ці факти для вибору стратегій взаємодії при вирішенні особисто та професійно значимих завдань і проблем у різних типах сучасного міжкультурного спілкування [6, 42].

Навчання у рамках зазначеного підходу має включати знайомство з системами цінностей, що є характерними для певних співтовариств (соціальних, професійних, вікових, етнічних та ін. груп), політичною, економічною, науковою, художньою, релігійною культурою, їхнім відбиттям у стилях життя різних соціумів, промислово-економічним потенціалом країни, соціокультурними особливостями мовного етикету, граматичних і лексичних особливостей формального та неформального спілкування, громадським життям і культурою досліджуваної іноземної мови.

Як можна побачити із всього зазначеного вище, всі наведені культурологічні підходи зводяться саме до засвоєння соціальних та культурних концептів іншомовного етносу, мова є засобом їх вербалізації, ментальної обробки, передачі та збереження в історичному просторі. Тому, на нашу думку, можна говорити про соціокультурну компетенцію як про базис для комунікативної компетенції, а у свою чергу, така її складова як соціолінгвістична компетенція є засобом та умовою формування у подальшому соціально-культурної компетенції, яка на відміну від соціокультурної, включає не тільки лінгвістичні та соціокультурні знання, а є вже системою психологічних, мовних та поведінкових реакцій, притаманних певному етносу. Перспективою дослідження у цьому плані, на нашу думку, має стати когнітивна структура самої іноземної та іншомовної соціально-культурної компетенції, як фреймової основи поведінкових реакцій особистості, що має спілкуватись у соціально-культурному полі спільноти, що є носієм мови, яку дана особистість вивчає.

Література

1. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахуванням когнітивних стратегій / В.Д. Борщовецька // Іноземні мови. Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. — 2005. — № 1. — С. 26-29.
2. Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М., Верещагин, В.Г. Костомаров. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Рус. яз., 1990. — 289 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. — К.: Ленвіг, 2003. — 125 с.

4. Попко І.А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах України / І.А. Попко // 36 наукових статей учасників всеукр. наук.-практ. конф. — К., 2003. — С. 278-294.

5. Ростовцева В.М. О возможности использования речевых ситуаций в обучении иностранному языку при презентации лексики / В.М. Ростовцева // Новые исследования в пед. науках АПН СССР. — 1986. — № 1. — С. 58–62.

6. <http://eltj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/XVII/2/63>

Мойсеенко Н.Г., Сизова Л. В. Формирование социолінгвістической компетенции студентов-иностранцев в процессе обучения русскому языку как иностранному как средства овладения социально-культурной компетенцией русской языково-культурной общности. — Стаття.

Аннотация. Данная статья представляет анализ существующих в современной методике преподавания иностранных языков культурологических подходов для формирования социолінгвістической компетенции и рассматривает последнюю как средство овладения социально-культурной компетенцией того или иного языкового сообщества, авторы также предлагают свое видение путей социально-культурной адаптации студентов — иностранцев, изучающих русский язык как иностранный, в русскоговорящей среде.

Ключевые слова: русский язык, иностранные студенты, коммуникативная компетенция, социально-культурная компетенция.

Moysenko N., Sizova L. Development of the Sociolinguistic Competence of the Foreign Students in the Process of Teaching of the Russian Language as a Means of Acquiring Social and Cultural Competence of the Russian Social and Cultural Community. — Article.

Summary. The article gives the analysis of the culturological approaches to the development of the sociolinguistic competence in the process of the foreign languages teaching. The mentioned above competence is treated as a means of acquiring social and cultural competence of a certain language community. The authors also suggest their own points of view on the ways of the cultural and social adaptation of the foreign students learning the Russian language to the Russian speaking community.

Key words: the Russian language, foreign students, communicative competence, social and cultural competence.